SECȚIUNEA III: COMERȚUL ȘI INDUSTRIA

Cap. I: Negoțul

§ 92. Monete. — Transacțiunile financiare se făceaŭ după o sistemă unitară luată de la Turcĭ și a cărĭĭ unitate fictivă era leul: arslani guruș „piastrul cu leul", nume dat la început talerului olandez (loewen riksdaler), apoĭ leuluĭ de argint bătut pentru întâia óră de Soliman II.

Leul vechiŭ era împărțit în 40 parale saŭ 120 aspri (akče), numițĭ și lescăĭ, iar în vechime mangărĭ: 1/4 dintr'un leŭ se numia ort (la Turcĭ rup), 1/3 tult (saŭ leiță), 3/4 zlot. O piesă de 5 parale (saŭ 5 leĭ) se numia beșlic, de 10 onluc, de 13 firfiric, de 20 irmilic, de 60 altmișlic, de 100 iuzluc.

Sumele marĭ se calculaŭ după pungĭ (kese), o pungă conținênd 500 leĭ vechĭ; iar o sumă fixă de 36000 pungĭ se numia „hazna".

Monetele mĕrunte eraŭ cele maĭ multe de aur: caragrosul saŭ ichilicul avea valórea de 2 leĭ (de aceiașĭ valóre era și galbenul zingirliŭ), cércliul de 3 leĭ, nisféua de 4 leĭ, zarmacupul de 5 leĭ, timinul de 10 leĭ, direcliul de 12 leĭ, misirliul de 17 leĭ, irmilicul (ca și stambolul) de 20 leĭ, funducliul de 25 leĭ și mahmudéua de 45 leĭ.

Galbenul era împĕrătesc saŭ ug (numit și

BDD-B369-06 © 1900 Editura Librăriei Socec & Co.
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:37 UTC)

„magiar“) în valóre de 2 leĭ 1/4 și galbenul venetic de 2 leĭ 1/2; la Greciĭ moderniĭ: βενέτικο φλουρι și οὔγγρικο saŭ σερίφι.

Dionisie Eclisiarchul enuméră ast-fel, sub anul 1775, baniĭ turcescĭ carĭ eraŭ în curs pe vremea luĭ Alexandru Ipsilant (II, 166): Ortița, orțĭ, leițe, zloțĭ, leĭ, caragroșĭ de 2 zloțĭ și alțiĭ de 2 leĭ, și alțiĭ de 2 leĭ și jumĕtate: era galbenĭ în multe felurĭ...: galbeniĭ împĕrătescĭ era 4 leĭ și 8 creițarĭ, olandezĭ 4 leĭ i 15 creițarĭ, veneticĭ 4 leĭ i 20 creițarĭ...

Iar sub anul 1815 (p. 224): Baniĭ s'aŭ suit la preț mare: leu turcesc de ceĭ noĭ 50 par., caragroșu ce aŭ fost 2 leĭ și jum. acum 3 leĭ 15 parale... Asemenea și galbeniĭ turcescĭ s'aŭ suit la preț: stambolu 8 leĭ, misiru 7 leĭ. funducliu 11 leĭ.

Filimon despre monetele carĭ circulaŭ în timpul luĭ Caragea (p. 93): mahmudéua cu leĭ 38, dodecarul leĭ 12, funducul leĭ 22, nesféua leĭ 4, cercliul leĭ 3, galbenul leĭ 30, sgripțorul leĭ 12 par. 20, sfanțul leĭ 2, direcliul leĭ 12 par. 20, spețul leĭ 12, crontalerul leĭ 14, barbuta leĭ 2 par. 20.

Balada munténă „Badiul“ (Teodorescu, 541):

Ia intră în odaia mea,
Umple cu galbenĭ póla:
Tot cu galbenĭ veneticĭ
De câte o sută și cincĭ;
Cu mahmudele turcescĭ,
Cu rubiele arăpescĭ,
Cu groșe lipovenescĭ,
Cu dinarĭ moldovenescĭ
Și cu grivne muntenescĭ.

Aci se referă o serie de expresiunĭ relative la monete: calp, calpuzan, naht, peșin, tarapana, viznea etc.

Negușătoriĭ purtaŭ diferite nume: ceĭ ce făceaŭ daraverĭ cu vite se numiaŭ gelepĭ, cu grâne capanlîĭ, cu blănurĭ cazacliĭ etc. Mărfurile eraŭ taxate la carvasară, conform unuĭ tarif special numit când Testamentul vămiĭ (din 1761)

BDD-B369-06 © 1900 Editura Librăriei Socec & Co.
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:37 UTC)

și când Catalogul vămilor (din 1792). Vama însăși se numia și ghiumruc, iar ḑeciuiala de la cântărire (în Moldova) mortasipie.

§ 93. Mĕsurĭ şi greutăţĭ. — Unitatea pentru stofe era cotul, numit arșin și halep, care se împărția în 8 rupĭ și rupul în 2 grifĭ. Alte unităţĭ eraŭ testéua și topul, indicând anumite cantităţĭ de obiecte, în special de hârtie.

Unitatea de greutate era ocaua, împărţită în litre și dramurĭ (aceste douĕ numirĭ luate din grecesce), iar dramul în tenchĭ. Apoĭ chila, numită stambólă adică chilă de Stambul, și dimerlia saŭ baniţa.

Și uneltele corespunḑétóre: cântar, cinghel, terezie, tés.

In vremea veche, stăpânirea regulà preţul consumaţiunilor de prima necesitate, în primul rînd al pâiniĭ și al cărniĭ, ca să se vîndă cât se póte de ieftin. Aga, intendentul pazaruluĭ, examina calitatea comestibilelor (o asemenea degustare se numia „cișniŭ“), verifica greutăţile și mĕsurile (acţiune numită „aiar“) și controla vînḑarea după nartul saŭ tariful oficial.

Vechile mĕsurĭ și greutăţĭ, ca și vechile monete, aŭ eșit din us odată cu introducerea sistemeĭ metrice în 1864 și în 1881.

Pentru nomenclatura comercială existentă, a se vedea § 103.

§ 94. Transportul. — Mijlócele de transport eraŭ primitive într'o epocă, când trăsurile propriŭ-ḑise (numite în vechime butcĭ, cociĭ, rĕdvane) eraŭ reservate femeilor.

Organizarea regulată a poștelor în Turcia datéză abia de la 1840; la noĭ un început în acéstă direcţiune se face după 1850.

BDD-B369-06 © 1900 Editura Librăriei Socec & Co.
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:37 UTC)

Carele marĭ de transport purtaŭ numele de chervan și haraba[1]).

Poșta, numită „menzil“, avea din distanță în distanță stațiunĭ saŭ conace, unde poposiaŭ caiĭ de olac și chirigiiĭ, carĭ transportaŭ pe călătoriĭ provĕdуțĭ cu un rĕvaș de drum, teșcherea, și cu un blanchet de poștă, inam, ceĭ din urmă fiind scutițĭ de ugeretul saŭ plata transportuluĭ. Pentru serviciul special cu Pórta eraŭ călărașiĭ, iar corespondența cu provincia o îngrijiaŭ lipcaniĭ, curierĭ analogĭ tătarilor turcĭ.

Altminterea, boieriĭ, ca și Turciĭ (la carĭ trăsurile eraŭ necunoscute) umblaŭ totdeauna călare, fie la visite, fie la parade. De aci importanța excepțională a caluluĭ în vechea nóstră societate, în care călărìa era unicul mijloc de transport.

Acest animal se bucură de o mare stimă la Orientalĭ, la Arabĭ și Turcĭ. Existența turco-tataruluĭ era intim legată cu calul, așa că în turcesce expresiunea *călare* e sinonimă cu „perfect, distins“, iar *pe jos* corespunde luĭ „josnic, prost, mișel“ [2]).

Luxul unuĭ Vizir saŭ Pașă se manifesta prin un tacâm bogat, prin harșale scumpe și printr'un mare numĕr de caĭ (une-orĭ peste 300).

Caiĭ noștri eraŭ fórte prețuițĭ și în Turcia pentru calitatea și frumusețea lor. Cantemir[3])

---

[1]) d'Ohsson IV, 185: Dans les bourgs et dans les campagnes les femmes turcques font usage d'une espèce de voiture qu'on appelle *araba*. Elle est entourée de balustrades de bois, couverte d'un tapis et trainée par des buffles. Généralement ces voitures peuvent contenir quatre, six et même huit personnes; elles sont assez longues pour servir de lit dans le besoin. Presque toutes sont garnies d'une espèce de matelas couvert de drap où l'on s'assied les jambes croisées, à la manière orientale.

[2]) Vámbéry, *Cultur*, 191.

[3]) Cantemir, *Moldova*, 32.

BDD-B369-06 © 1900 Editura Librăriei Socec & Co.
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:37 UTC)

citéză proverbul turcesc „un tînĕr persian și un cal moldovenesc sînt mai lăudați de cât toți ceilalți". Mai ales erau căutate rasa arăpéscă *(bidiviŭ)* și egipténă *(misir)*, cea din Bugiac *(bahmet)* și cea din Dobrogea *(hat)*:

Un cal negru dobrogén,
Un cal sprinten voinicesc,
Plătia cât un cal domnesc...[1])

Ce importanță avea la Turcĭ și la noĭ în trecut calul, dovedesce existența unor înalți dignitarĭ la Curtea Sultanuluĭ și a Domnuluĭ, carĭ aveaŭ sub a lor îngrijire grajdurile și tacâmurile de călărit. După cum la Saraiŭ era un Imbrohor și un Rahtivan, tot așa figuraŭ la Curte un Comis și un Cămăraș de rafturĭ. Caiĭ domnescĭ saŭ iedecurile (și în primul rînd tablabașa) eraŭ podóba orĭ-căruĭ alaiŭ și eĭ însiși aveaŭ parada lor specială, când la St. Gheorghe eraŭ dușĭ în pompă la pășune (§ 61). Rîndașiĭ saŭ seziĭ Domnuluĭ și aĭ boierilor eraŭ originarĭ din Orient[2]).

De aci o bogată terminologie relativă la cal și călărie, care a subsistat până astăḑĭ. Ast-fel: binigiŭ, iedecciŭ, giambaș, hergheligiŭ; ciair, chiostec, dezghin, sapă; abraș, ciacâr; dalac, tecnefes. Calul de samar purta numele de belghir și saxana, iar turma de caĭ herghelie (despre tacâmul caluluĭ și potcovitul sĕŭ: § 105).

---

[1]) Alexandri, 73.

[2]) Paul din Alep (II, 95): Merită de a fi observat că ceĭ maĭ mulți comișeĭ, ce pórtă grija cailor domnescĭ și boierescĭ, sînt originarĭ din țara nóstră și din Egipt, mahometanĭ și creștinĭ. Boierii maĭ aŭ o mulțime de sclavĭ negriteni cumpĕrați, pe carĭ poporul îĭ strigă: „Arab! Arab!" Așa dară eĭ crede, că toți ómenii din țara nóstră sînt sclavĭ negriteni, buni spre a servi la grajdurĭ, și de aceia ne desprețuesce fórte mult; ast-fel că la sosirea nóstră, când vĕḑură pe Patriarchul, manierele și ceremoniile nóstre, și observară eleganța cu care citiam grecesce, fură uimiți.

BDD-B369-06 © 1900 Editura Librăriei Socec & Co.
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:37 UTC)

Ciaprazarii, numiții și găitănarii, fabricaŭ în bumbac saŭ mĕtase bucmele, ciaprazurĭ saŭ găitane, șireturĭ, tasmale și terteluri; iar cusătura pe gherghef saŭ broderia, reservată femeilor, se distingea prin alegerea desenurilor și îmbinarea măestrită a colorilor. Sădecarii saŭ meșterii-argintarĭ brodaŭ în fireturĭ odórele bisericescĭ.

Giuvaergiiĭ (în frunte cu cuiungi-baș̣a saŭ starostele argintarilor) lucraŭ înainte zarfurĭ, ghiordane și giuvaeruri închise în cutiĭ și besactele. Până astădĭ ceĭ maĭ bunĭ argintarĭ din Turcia sînt Grecĭ și Armânĭ [1]).

Iș̣licariĭ, și maĭ ales cojocariĭ subțirĭ (în frunte cu chiurci-baș̣a saŭ starostele blănarilor) lucraŭ blănurĭ scumpe de cacom, samur, sîngép și vulpe négră.

Mungiiĭ și săpungiĭ fabricaŭ, în așa-numitele chirhanele, lumînărĭ de céră și săpun.

Tufecciiĭ, ad̦ĭ înlocuiți cu armurieriĭ, lucraŭ diferite arme ca hangere, iatagane, mazdrace, șișurĭ, șușanele și tapangele.

In fine, tabaciĭ fabricaŭ din pieĭ de capră pieĭ albe, roșiĭ și galbene numite saftian, iar din pieĭ de óie făceaŭ meșinĭ și pielea ruséscă iuft, numită în vechime bulgarĭ.

---

[1]) Boué III, 82: Les Zinzares du Pinde sont surtout renommés pour leur talent de travailler en filigrane.

BDD-B369-06 © 1900 Editura Librăriei Socec & Co.
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:37 UTC)